

Aleksandra E. Adamczyk

„Komunikacja naukowa w humanistyce”, red. Emanuel Kulczycki, Poznań 2017 : [recenzja]

Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media nr 1 (28), 177-181

2018

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RECENZJE I OMÓWIENIA

Aleksandra E. Adamczyk

Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego

Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka

e-mail: aleksandra.adamczyk@ciniba.edu.pl

**Komunikacja naukowa w humanistyce / red.
Emanuel Kulczycki. – Poznań : Uniwersytet
im. Adama Mickiewicza Wydawnictwo Naukowe
Instytutu Filozofii UAM, 2017. – 328 s. ; 24 cm. –
(Biblioteka Komunikacji Społecznej ; t. 5). –
ISBN 978-83-7092-164-4**

Ocena działalności naukowej humanistów od lat wywołuje żywą dyskusję w środowisku badaczy tej dziedziny. Zwraca się uwagę na to, że technologiczny dyskurs oraz narzędzia wypracowane dla tzw. nauk „twardych” nie są najodpowiedniejsze do uchwycenia istoty nauk humanistycznych. W środowisku naukowym dyskutuje się także nad sposobem komunikowania się humanistów ze sobą i z uczonymi spoza humanistyki. Równie ważnym problemem do rozstrzygnięcia jest przygotowanie i dostarczenie wyników badań z ilościowej oceny dorobku rodzimej humanistyki. Książka *Komunikacja naukowa w humanistyce* stanowi ważny zbiór głosów w tej dyskusji. Jej redaktor naukowy, Emanuel Kulczycki, jest filozofem specjalizującym się m.in. w filozofii kultury, komunikacji społecznej i ocenie badań naukowych. Dał się poznać również jako autor bloga *Warsztat badacza* (<http://ekulczycki.pl>), na którym pisze o narzędziach badawczych, przepisach i zasadach regulujących pracę naukową, a także o procesach funkcjonowania i zarządzania nauką. Jednym z przedsięwzięć, którymi obecnie kieruje, jest projekt „Współczesna polska humanistyka wobec wyzwań naukometrii”, a niniejsza książka powstała w ramach tego projektu.

Publikacja została podzielona na trzy części, a te na rozdziały. Poprzedza ją słowo wstępne. W każdym rozdziale głos zabiera kilkoro specjalistów, którzy swoje analizy podsumowują wnioskami i uzupełniają obszerną bibliografią.

Rozdziały w części pierwszej dotyczą otwartego sposobu komunikowania wiedzy, otwartego dostępu do publikacji i definiowania otwartości w nauce.

W pierwszym z nich Bożena Bednarek-Michalska przybliżyła zarys historyczny otwartej nauki w Polsce. Wyjaśniła pojęcie otwartej nauki i opisała doświadczenia związane z funkcjonowaniem tego zagadnienia. Zwróciła uwagę na wkład naukowców i innych specjalistów (m.in. informatyków, bibliotekarzy, prawników) z różnych ośrodków nauki i kultury na rzecz upowszechniania polskich zasobów wiedzy i włączenia ich do światowego obiegu. Podkreśliła rolę organizacji pozarządowych w budowaniu zmian komunikacyjnych w nauce.

W rozdziale drugim Wojciech Fenrich zaprezentował katalog mitów podających w wątpliwość ideę otwartego dostępu w nauce. Poruszył m.in. problemy dotyczące odnalezienia tekstów zdeponowanych w różnych repozytoriach, wielości ich dostępnych wersji, otwartego mandatu, otwartego dostępu do doktoratów, otwartego dostępu w wersji libre, kwestii opłat za opublikowanie tekstu w otwartym czasopiśmie i braku możliwości czerpania zysków ze sprzedaży publikacji dotychczas dostępnych za opłatą. Inny problem wiąże się z obawą o niską jakość publikowanych treści ze względu na prawdopodobieństwo pozornego charakteru recenzji oraz ryzyko wzrostu zagrożenia plagiatami. Autor zweryfikował wymienione mity, wskazując na błędy w założeniach leżących u ich podstaw.

Rozdział trzeci poświęcony jest wybranym zagadnieniom prawnym związanym z otwartym dostępem. Krzysztof Siewicz omówił w nim praktyczne wskazówki dotyczące uregulowań prawnych. W kwestii równoległego udostępniania publikacji w repozytoriach instytucjonalnych i dziedzinowych zaproponował wykorzystanie rozwiązania niemieckiego prawa autorskiego. Zauważył, że wtórne wykorzystanie publikacji przez analizę maszynową będzie wymagało nowelizacji prawa autorskiego. Do tego czasu autor proponuje zasięgnięcie indywidualnej porady prawnej albo zawieranie licencji specjalnie przygotowanych przez wydawców zawierających zgodę na maszynowe analizy.

Kolejny rozdział został napisany z perspektywy analiz filozoficznych, obrazujących metateoretyczne podstawy rozumienia otwartej nauki. Odnosząc się do dwóch dominujących modeli komunikacji: transmisyjnego i konstytutywnego, E. Kulczyki postuluje inne podejście

do pojęcia otwartej nauki. Prezentuje nowe założenia metateoretyczne i proponuje dyskurs komunikacyjny jako optymalne podejście do analizy praktyk naukowych z uwzględnieniem trudno uchwytnych elementów procesu wytwarzania i rozpowszechniania wiedzy. Artykuł jest rozszerzoną wersją tekstu *Rethinking Open Science: The Role of Communication*, opublikowanego w „Annalele Universitatii din Craiova, Seria Filosofie” w 2016 r.

W części drugiej przedstawione zostały wyniki badań ilościowej oceny dorobku polskiej humanistyki w ujęciu bibliometrycznym i naukometrycznym.

Małgorzata Rychlik przybliżyła perspektywy stosowania wskaźników altmetrycznych w ocenie dorobku polskiej humanistyki. Zdefiniowała altymetrię, a następnie zaprezentowała przegląd badań dotyczących korzystania przez naukowców z mediów społecznościowych. Przeprowadziła dwustopniowe badanie, którego wyniki podała w formie tabel i wykresów. Zwróciła uwagę na korzyści płynące z publikowania u wydawców nadających DOI oraz zaproponowała alternatywne rozwiązania.

Kolejny rozdział, autorstwa Anety Drabek, zawiera analizę bibliometryczną „Pamiętnika Literackiego” – jednego z najbardziej znaczących czasopism z zakresu literatury polskiej. Autorka przeanalizowała badania bibliometryczne. Omówiła historię czasopisma, jego obecną formę i strukturę. Za podstawę analizy przyjęła dane z przypisów bibliograficznych do tekstów opublikowanych w „Pamiętniku Literackim” w latach 2000–2014. Podała analizie zawartość czasopisma. Scharakteryzowała cytowania i typy cytowanych publikacji. Przeprowadzone badanie objęło 15 roczników czasopisma. Aby sprawdzić, czy cytowania poszczególnych typów publikacji zmieniały się w czasie, A. Drabek dokonała podziału na trzy pięcioletnie okresy. Ustaliła także język cytowanych publikacji i ich wiek. Badaniem zostały objęte najczęściej cytowane czasopisma. Autorka sprawdziła autocytowania i przeanalizowała listę autorów oraz najczęściej cytowane prace. Zbadała cytowania „Pamiętnika Literackiego” jako źródło danych, wykorzystując Web of Science (WoS), POL-index, Google Scholar. Wyniki analizy zostały zaprezentowane w postaci omówienia oraz licznych tabel i wykresów.

Przedmiotem analizy w następnym rozdziale, autorstwa Ewy A. Rozkosz, były polskie czasopisma pedagogiczne. Autorka przeprowadziła ją na podstawie *Wykazów czasopism punktowanych* za lata 2012, 2013 i 2015. Celem artykułu było sprawdzenie, czy wartości wskaźników zadeklarowanych przez czasopisma pedagogiczne umieszczone we wspomnianych wykazach różnią się między sobą i w jaki sposób. E.A. Rozkosz przedstawiła również wyniki oceny formalnej,

bibliometrycznej i eksperckiej, zobrazowane wykresami. W podsumowaniu podała wnioski. Rozdział został wzbogacony o wielostronicowy aneks, zawierający listę czasopism z zakresu pedagogiki, umieszczonych w części B *Wykazu czasopism punktowanych* w roku 2012, 2013 i 2015 wraz z grupą nauk, do którego zakwalifikowano czasopismo w 2015 r., oraz ze wskazaniem, czy pedagogika jest podstawową dyscypliną naukową czasopisma według danych z baz POL-on i ARIANTA. Naukowe i Branżowe Polskie Czasopisma Elektroniczne.

Władysław Marek Kolasa podjął się zbadania, w jakim stopniu polskie czasopisma humanistyczne stosują zasady SEO (Search Engine Optimization) i czy mają one wpływ na wyniki wyszukiwania. Na poszczególnych etapach badania autor skorzystał z różnych narzędzi i metod. Badania empiryczne trwały od stycznia do marca 2016 r. W.M. Kolasa przeprowadził audyt witryn i słów kluczowych. Sprawdził, na jakie słowa kluczowe pozycjonują się same redakcje, i zweryfikował znaczenie linków przychodzących. Dla dalszej oceny dokonał zestawienia metryk autorytetu, zaufania i reputacji. Wykorzystał pomiar sygnałów wysyłanych przez sieci społeczne. Wyniki analiz zostały zaprezentowane w tabelach i wykresach, zaś tekst podsumowują wnioski.

Część trzecia dotyczy sposobu, w jaki komunikacja i promocja wiedzy są realizowane na gruncie nauk humanistycznych.

Sławomir Czarnecki zajął się zagadnieniem promocji humanistyki, skupiając się na wybranych kwestiach i narzędziach. Zwrócił uwagę na wpływ marketingu i oddziaływanie *public relations* na nauki humanistyczne. Omówił bariery skutecznej promocji, działania na rzecz zapewnienia poparcia dla prowadzonych badań, wyróżnił poziomy i podstawowe zasady promowania. W dalszej części zarekomendował narzędzia i zasady marketingu oraz *public relations*. Zaakcentował rolę wiedzy i kompetencji w skutecznym promowaniu humanistyki.

Temat bibliotecznych usług wydawniczych podjęła Emilia Karwańska, przedstawiając je w kontekście nowej roli, jaką może odgrywać biblioteka naukowa poprzez zwiększenie swojej atrakcyjności dla nauk społecznych i humanistycznych. Autorka powołała się na doświadczenia działalności wydawniczej bibliotek amerykańskich. Przybliżyła terminologię opisującą biblioteczne usługi wydawnicze. Wyjaśniła, co należy rozumieć poprzez ten typ usług, i zaprezentowała przegląd badań na ich temat z różnych krajów świata. Na podstawie analizy raportów opisała wymagania i zalecenia dla bibliotek planujących wdrożenie nowego modelu usług. Omówiła modele biznesowe, model partnerskich dotacji bibliotecznych i model freemium, a także usługi wydawnicze w zakresie publikowania czasopism przez biblioteki. W dalszej części

zaprezentowała pierwszy model bibliotecznych usług wydawniczych – wdrożony na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu – które umożliwiają publikowanie elektronicznych wersji czasopism.

Jarosław Boruszewski do analizy problemu widoczności i oddziaływania wiedzy naukowej wykorzystał Popperowskie ujęcie nauki. Autor przeanalizował dwie kwestie: wiedzy naukowej w kontekście różnicy nośnik – treść oraz intersubiektywnej komunikowalności wiedzy naukowej.

Marcin Sieńko podjął temat wpływu technologicznych systemów oceny i promocji tekstów opartych na mechanizmach ilościowych na czytanie, cytowanie i tworzenie tekstów. Wykorzystując stygmergię do analizy komunikacji w procesie tworzenia i upowszechniania nauki, sformułował zalecenia dla badaczy.

W ostatnim rozdziale części trzeciej Michał Wendland omówił zmiany, jakim podlegało pojęcie humanistyki na przestrzeni wieków. Artykuł jest próbą identyfikacji pojęć, które wyznaczały charakter, cele, funkcje i status nauk humanistycznych od czasów wczesnonowoczesnych.

Książka *Komunikacja naukowa w humanistyce* stanowi ważny głos w dyskusji na temat sposobu komunikowania się humanistów we własnym gronie oraz z innymi naukowcami. Autorzy w wielu miejscach podkreślają, że w obliczu wyzwań otwartej nauki potrzebne jest myślenie perspektywiczne. Zwracają uwagę na konieczność przeanalizowania dotychczasowych rozwiązań zarówno w podejściu teoretycznym, jak i w praktyce. Badania potwierdzają, iż otwartość ma wpływ na wzmacnianie widoczności publikowanych treści, ale potrzebna jest formalizacja i instytucjonalizacja otwartego dostępu. Uporządkowanie zasad ułatwi skonstruowanie wzorcowego modelu dla badaczy obszaru humanistycznego.

Dla autorów wartość badań humanistycznych jest bezsporna. Czytelnie manifestują oni swoje zaangażowanie wobec wzmacniania widoczności badań z zakresu humanistyki. Proponują dyskusję wokół pojęcia otwartej nauki oraz wprowadzenie regulacji normalizacyjnych i prawnych dla skutecznej promocji wyników publikowanych badań z zakresu nauk humanistycznych.

Tekst wpłynął do redakcji 1 grudnia 2017 r.